

NAAMGEVING IN DE SYSTEMATIEK II

Lenard M.B. Vaessen.

Het eerste artikel over dit onderwerp verscheen in Afzettingen jaargang 11(1990), nr 2/3, pp 57-61. Na een algemene inleiding behandelde ik daarin de wijze waarop namen tot stand komen van o.a. soorten, ondersoorten, genera en taxa met een rang hoger dan genus.

In deze aflevering iets over de geldigheid van namen van forma's en variëteiten, iets over de typenmethode en de prioriteitsregel.

Forma's en variëteiten

In oudere literatuur, en soms zelfs nu nog, onderscheiden auteurs behalve ondersoorten variëteiten en forma's. Volgens artikel 16 van de ICZN is een wetenschappelijke naam die na 1960 duidelijk is ingevoerd als naam voor een "variëteit" of een "forma" infrasubspecifiek (rang beneden die van ondersoort). Deze moet dan worden buitengesloten van de zoologische nomenclatuur. Is de naam ingevoerd voor 1961 dan moet deze volgens artikel 45g worden beschouwd als subspecifiek (ondersoort). Met andere woorden, de aanduidingen forma en variëteit mogen niet meer worden gebruikt.

Voorbeeld: de diverse nieuwe forma namen die F. Nordsieck in 1972 invoerde zijn alle ongeldig en mogen niet gebruikt worden. (oa op pag 206 *Apicularia decurtata* (Monterosato, 1884) forma *nigrospira* en forma *acuta*). Tevens noemt hij van deze soort de door Monterosato in 1884 ingevoerde forma *apicina*. Aangezien deze forma naam voor 1961 is ingevoerd, moet deze naam volgens de ICZN regel 45g als subspecies naam worden beschouwd. Nordsieck had dit taxon dus als volgt moeten aanduiden: *Apicularia decurtata apicina* (Monteserato, 1884). Er staan nog vele dergelijke nomenclatorische onjuistheden in dat boek.

De typenmethode

In de eerste aflevering kwam de term type-exemplaar nogal eens voor zonder dat dit begrip werd verklaard.

Het type is een richtlijn, die het gebruik van een wetenschappelijke naam vastlegt volgens regel 61 van de ICZN. Het type is de basis en de naamdrager van een taxon en als zodanig objectief en onveranderlijk. De afgrenzing van een taxon is echter subjectief en is daarom aan verandering onderhevig. Een type is dus puur een nomenclatorisch concept en heeft geen invloed op de klassifikatie. (zie ook paragraaf 'systematiek' in deel I)

Het type van een soort is één bepaald exemplaar.

Het type van een genus is één bepaalde soort.

Het type van een familie is één bepaald genus.

Taxa met een hogere rangorde worden niet vastgelegd aan de hand van nomenclatorische typen.

De typesoort.

Om de problemen op te lossen die kunnen ontstaan bij het opsplitsen van een genus in meerdere genera, wordt uit de soortengroep die tot een bepaald genus wordt gerekend, een typesoort aangewezen. Bij opsplitsing van een genus houdt de soortengroep waarbinnen de typesoort van het oorspronkelijke genus valt de oorspronkelijke naam. De typesoort is dus voor de naamgeving op dezelfde manier onverbrekkelijk gekoppeld aan één genus als het holotype aan één soort.

Voorbeeld: Carl von Linné, ook bekend onder de naam Linnaeus, voerde in 1758 de genusnaam *Cypraea* in. Als typesoort van het genus wees hij *Cypraea tigris* Linné, 1758 aan. In hetzelfde genus bracht hij ook andere soorten porseleinslakken onder o.a.: *C. moneta*, *C. mauritiana*, *C. arabica*, *C. mappa*, *C. erosa*, *C. spurca*. Later nam de kennis omtrend deze groep van dieren toe en in 1863 vond Troschel het beter om de groep in meerdere genera op te splitsen. Hij onderscheide toen 4 groepen:

Genus 1: met *C. mauritiana*, *C. arabica*, *C. mappa*

Genus 2: met *C. moneta*

Genus 3: met *C. tigris*

Genus 4: met *C. erosa*, *C. spurca*.

De klassifikatie is afgerond, de naamgeving kan beginnen. Op welke van deze 4 genera moet de naam *Cypraea* worden toegepast? De typemethode schrijft voor dat dit het genus is waarin het type van de naam *Cypraea* terecht is gekomen. Dit is *C. tigris* welke terecht is gekomen in genus 3. Genus 3 wordt dus *Cypraea*. De andere 3 moeten daarom andere genus namen krijgen. Voor deze nieuwe genera moesten ook nieuwe typesoorten worden aangewezen. *Cypraea mauritiana* Linné, 1758 werd aangewezen als typesoort voor genus 1, dat de naam *Mauritia* kreeg. *C. mauritiana* heet nu dus *Mauritia mauritiana* (Linné, 1758); *C. arabica* en *C. mappa* worden nu aangeduid met de naam *Mauritia arabica* (Linné, 1758) en *Mauritia mappa* (Linné, 1758). Voor genus 2, nu bekend als *Monetaria* Troschel, 1863, werd *C. moneta* aangewezen als typesoort; *C. moneta* heet vanaf 1863 dus *Monetaria moneta* (Linné, 1758). Voor het genus 4 voerde Troschel de naam *Erosaria* in met *C. erosa* als typesoort. Het type van een familie of onderfamilie is een genus, het zogenaamde typegenus. De naam van de familie of subfamilie is afgeleid van het voor de betreffende familie c.q. subfamilie aangewezen typegenus. Zo heeft de familie der *Mitridae* het genus *Mitra* als type, de familie *Cypraeidae* het genus *Cypraea* Linné, 1758. De subfamilie *Cypraeinae* heeft eveneens het genus *Cypraea* als type, en de subfamilie *Erosariinae* die ook tot de familie der *Cypraeidae* behoort, heeft het genus *Erosaria* als type.

Het aanwijzen van een typesoort en typegenus is volgens artikel 63 en 67 van de ICZN verplicht.

Syntype, Paratype, Holotype, Lectotype en Neotype.

De beschrijving van een nieuwe soort is gebaseerd op het materiaal dat de auteur voor handen heeft; het zogenaamde type materiaal, ook wel syntypen genaamd. De ICZN beveelt aan één van de syntypen aan te wijzen als holotype. de rest wordt dan als paratypen aangeduid. Het holotypen heeft alleen betekenis

voor de naamgeving en is beslist niet het meest typische exemplaar van de nieuwe soort. De beschrijving van de nieuwe soort berust, bij voorkeur, op een groot aantal syntypen en beslist niet alleen op het holotype.

Het holotype is van belang wanneer later, bij hernieuwd onderzoek, blijkt dat het type materiaal waarop de onderzoeker de soort heeft gebaseerd minder homogeen is dan aanvankelijk werd gedacht. Als het materiaal een mengsel blijkt te zijn van twee verschillende soorten moet een van deze twee een andere naam krijgen. De groep 'nieuwe' syntypen waarbinnen het holotype van de oorspronkelijke soort is terecht gekomen behoudt de oorspronkelijke naam en bepaalt zo welk deel van de 'oude' paratypen een nieuwe naam moet krijgen.

Het zal u nu ook duidelijk zijn waarom de ondersoort waarbinnen het holotype van de soort valt tweemaal hetzelfde epitheton krijgt als er binnen een soort twee of meer ondersoorten worden onderscheiden (zie deel I).

Het aanwijzen van een holotype is niet verplicht maar wordt door de ICZN 'slechts' aanbevolen (aanbeveling 73A). Vroeger - begin van deze eeuw en eerder - gebeurde dit zelfs nooit. Een andere onderzoeker mag in zulke gevallen achteraf uit de syntypen (het totale materiaal dat de oorspronkelijke beschrijver van de soort voor zich had) een zogenaamd lectotype kiezen. Dit lectotype heeft dezelfde functie als het holotype.

Een neotype wordt aangewezen als vaststaat dat het oorspronkelijke holotype, lectotype en de syntype zijn vernietigd of zoek geraakt. Een neotype wordt bij voorkeur aangewezen uit materiaal dat afkomstig is van dezelfde vindplaats en geologische ouderdom als het oorspronkelijke holo- of lectotype (artikel 75).

Prioriteitsregel (art 23)

De geldige naam voor een taxon is de oudste naam die voorhanden is en die in overeenstemming is met de ICZN-regels. Bij het doorwerken van (oudere) literatuur komt het nogal eens voor dat men meerdere namen aantreft voor één en de zelfde soort of genus. Vooral in de oudere literatuur lag de oorzaak in het feit dat de onderzoekers niet op de hoogte waren van elkaars bevindingen en daardoor onafhankelijk van elkaar hetzelfde beest beschreven onder een andere naam. Zo beschreef in 1819 Sowerby in Engeland de slak *Melania fasciatus*. In 1822 beschreef Lamarck in Frankrijk hetzelfde beest onder de naam *Melania hordacea*. Het tweemaal of zelfs meerdere malen beschrijven van een soort kan ook voorkomen bij erg variabele soorten. In 1836 herkende Nyst bijvooreeld niet dat de slakkenhuisjes die hij beschreef onder de naam *Melania inflata* en *Melania nysti*, in feite tot dezelfde soort hoorden als de slakkenhuisjes die hij rekende tot de soort *Melania fasciatus* Sowerby, 1819. Aangezien de namen *Melania hordacea*, *M. inflata* en *M. nysti* later zijn ingevoerd moet de naam *Melania fasciatus* Sowerby, 1819 op grond van de prioriteitsregel worden gebruikt. De andere namen worden als synoniemen betiteld.

Het kan ook voorkomen dat twee verschillende soorten dezelfde naam dragen, homonymen genaamd. Dit werkt uiteraard ook verwarring in de hand en is daarom volgens de ICZN regels niet toegestaan. De naam die het laatste is ingevoerd, het junior homonym, moet worden vervangen. Het dier dat deze naam droeg krijgt een nieuwe naam, een nomen novum.

Voorbeeld: in 1849 gaf Karsten een bepaald slakkehuisje de naam *Rissoa punctata*. Deze naam was in 1838 door Potiez en Michaud echter al gebruikt voor een andere slak. De onderzoeker die dit opmerkt, moet aan de door Karsten beschreven soort een nieuwe naam geven. R.Janssen heeft dit in 1978 gedaan, hij voerde voor de slak van Karsten de naam *Rissoa karsteni* nom.nov. in. Daarbij vindt men de opmerking = *Rissoa punctata* Karsten, 1849 (non Potiez et Michaud, 1838). Er hoeft geen nomen novum te worden ingevoerd als de door Karsten beschreven soort later ook onder een andere naam is beschreven. In dit geval moet de oudste naam worden gebruikt. Homonymie kan uiteraard ook bij namen van andere taxa optreden.

Als een naam, die eigenlijk de oudste rechten heeft, gedurende lange tijd niet is gebruikt, hoeft deze bij herontdekking niet altijd de plaats in te nemen van een reeds lang in gebruik zijnde jongere naam (junior synoniem). De prioriteitsregel dient namelijk om een stabiele naamgeving te bevorderen en niet om zonder meer oudere namen te beschermen. Als een zoöloog van mening is dat de toepassing van de prioriteitsregel de stabiliteit in het gedrang brengt, of verwarring in de hand werkt, moet zo'n geval worden voorgelegd aan de nomenclatuurkommissie. De oudste naam (senior synoniem) moet dan in ieder geval tot aan de uitspraak van de kommissie worden toegepast. Indien het junior synoniem de voorkeur krijgt, wordt deze naam gebruikt met het achtervoegsel nomen conservatum (nom. consv.). De oudste naam wordt dan als senior synoniem beschouwd en krijgt in de synoniemenlijst het achtervoegsel nomen oblitum (nom. oblit.) [= vergeten naam]. Een fraai voorbeeld hiervan staat in Contr. Tert. Quatern. Geol. 1990; 27(1): 27-35. Hier komen Petit en Le Renard met een senior synoniem te voorschijn voor de bekende soort *Clavilithes macrospira* Cossmann 1889. Ene Perry beschreef dezelfde soort in 1811 namelijk al onder de naam [*Rostellaria*] *pinus*. Deze naam is daarna echter nooit meer gebruikt, de naam *Clavilithes macrospira* daarentegen is algemeen bekend. Toch vinden de auteurs niet dat de stabiliteit van de naamgeving in het gedrang komt als de naam *C. macrospira* wordt vervangen door *C. pinus*. Of andere taxonomen daar ook zo over denken? Volgens mij is dit een typisch geval voor de nomenclatuur commissie.

Literatuur:

International code of zoological nomenclature. Third edition. 1985

International Trust for Zoological Nomenclature in association with British Museum (Natural History) London. Edit.Comm.: WLD Ride, CW Sabrosky, G Bernardi et al.

University of California press Berkeley and Los Angeles.
338 pagina's. [ISBN 0 520 05546Z (UCP), engels- en frans-
talige editie]

Jeffrey C. Biological Nomenclature. Second edition, 1978.
Edward Arnold publishers limited. 72 pagina's

Janssen R. 1978. Die Mollusken des Oberoligozäns (Chattium) im
Nordseebecken. Arch. Moll. 109:137-227

Moore RC. (editor) 1969. Treatise on Invertebrate
Paleontology. Part N, vol 1: Mollusca 6, Editorial preface.
The Geological Society of America, Boulder (Colo) USA.

Nordsieck F. Die europäische Meeresschnecken. (Opisthobranchia
mit Pyramidellidae; Rissoacea) 1972. Gustav Fischer Verlag
Stuttgart. 326 pagina's en 41 platen.

Petit RE and Le Renard J. 1990. George Perry's fossil
molluscan taxa, published in the 'Arcana' (1810-1811). Contr.
Tert. Quatern. Geol. 27:27-35.

Schilder M and Schilder F.A. 1971. A catalogue of living and
fossil cowries. Verh. Kon. Belg. Inst. voor
Natuurwetenschappen; tweede reeks, deel 85:246pp.